

KÜRESELLEŞME VE YENİ ULUSLARARASI EKONOMİK DÜZEN

Ömer GÜRKAN*

ÖZET

Son dönemlerin çok sık duyduğumuz sözcüklerinden biri “küreselleşme”, bazen ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması, mal ve hizmetlerle emek ve sermayenin artan bir serbestlikle tüm dünyada dolaşması, bazen kültür, inanç ve ideallerin benzeşmesi olarak tanımlanmaktadır. Çok genel bir ifadeyle, küreselleşme, her tür değer ve birikimin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yaygınlaşması şeklinde, tanımlanabilir. Ekonomik açıdan bakıldığında ise, küreselleşme, üretim, ticaret ve sermaye ile işgücü hareketlerinin önündeki engellerin kalkması ve teknolojinin gelişen bilgi toplumu çerçevesinde yaygın kullanımının sağlanarak, dünyanın tek bir pazarda buluşmasıdır. Ekonomik anlamda küreselleşme süreci, bir bütün olarak dünya refahını artırmakta, ancak dünya refah dağılımında, özellikle Afrika ve Orta Doğu ülkeleri aleyhine sonuçlar getirmektedir. Kurationsızlaştırma ve liberalleşmeden güç alan küreselleşmenin uluslar arası düzeyde yönlendirme ve müdahale mekanizmalarıyla donatılmazsa, az gelişmiş ülkeler açısından savunulamayacağı ifade etmek gerekir.

ABSTRACT

Globalization is one of the most used word that we have started to hear in recent times. As it can signify a very close economical relations it also can define abolishing any rules which do not allow global trade and free labour exchange. In addition to these, globalization, in general, seems to be requiring a world in which cultural and moral values, more correctly, values of any sort are to be opened up to the world. However, if globalization is considered just from economical point one can say that it aims to make the world one big market where there is nothing to prevent free trade and free labour change. In order to achieve this, it requires highly developed communication technology and its widespread use. Globalization in economical term seems to be creating prosperity in general around the whole world but the distribution of prosperity have not been fair and just particularly for African and Middle East Countries. For globalization is supported and reinforced by liberalization and deregulation. However, if globalization is not controlled and regulated by some international forces it should be said that globalized world would offer nothing for undeveloped and developing countries.

1. GENEL OLARAK

Son dönemlerin çok sık duyduğumuz sözcüklerinden biri “küreselleşme”, bazen ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması, mal ve hizmetlerle emek ve sermayenin artan bir serbestlikle tüm dünyada dolaşması, bazen kültür, inanç ve ideallerin benzeşmesi olarak tanımlanmaktadır. Çok genel bir ifadeyle, küreselleşme, her tür değer ve birikimin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yaygınlaşması şeklinde, tanımlanabilir.

2. EKONOMİK ANLAMDA KÜRESELLEŞME

Ekonomik açıdan bakıldığında ise, küreselleşme, üretim, ticaret ve sermaye ile işgücü hareketlerinin önündeki engellerin kalkması ve teknolojinin

---

*Prof.Dr., Muğla Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü.

gelişen bilgi toplumu çerçevesinde yaygın kullanımının sağlanarak, dünyanın tek bir pazarda buluşmasıdır. Bu olguda ekonomik verimlilik dünya ekonomisinde en belirleyici ölçüt haline gelmektedir. Uluslar arası sermaye egemenliğini artırmakta, marka düzeyinde tüm tüketicileri bir örnek davranmaya yönlendirmektedir.

1980'lerden sonra hızlanan bu süreç, dünya ekonomisinin yapısını değiştirirken insanların düşünce yapılarını da kültürlerini de etkilemektedir. Ticari ve finansal liberalizasyon ve özelleştirmeyi sağlamak, hukuksal yapıyı uluslar arası sermayenin standart hukuksal uygulamalarına sokmak, üretken sermaye ve banka sermayesinin uluslar arası bütünleşmesini sağlamak, emek piyasalarını sermaye stratejileri doğrultusuna sokmak, şeklindeki değişimler, zihinsel yapılardaki değişikliklerle beraber gitmektedir: (Çağ atlama, büyük düşünme, transformasyon..... gibi).¹

İletişim ve ulaşım alanındaki yenilikler dünyamızı küçülttüğçe küçülmüş, ülkeler, bölgeler, hükümetler, kurumlar ve firmalar arası mesafeler giderek azalmıştır. Bu süreç, doğal kaynakların kullanımı ile çevre alanında da kendisini göstermektedir.

İletişim ve ulaştırma alanındaki gelişmelerin desteklediği uluslar arası rekabetin, iç piyasalardaki serbestleşme (liberalizasyon) ve özelleştirme eğilimleriyle birleşerek dünyada siyasi bir dönüşümü de beraberinde getirdiği gözleniyor: Demokratik kurumlar yayılmakta, açıklık, saydamlık, iyi yönetim istekleri yoğunlaşmaktadır.

Bu süreçte ulus-devlet zorlanmaktadır. Hem de iki taraftan: Küreselleşme ile üstten, mikro milliyetçilikle alttan.² Küreselleşme ile beraber giden bilgi toplumuna geçiş ortamında, bilgi ağları inanılmaz hızla genişlemekte, her tür bilgiye anında ve masrafsız olarak ulaşmak olası hale gelmektedir. Bu gelişme bir yönüyle küçük işletmelere de uluslararası rekabete katılabilme şansı vermektedir: pazarlara kolaylıkla ve ucuz bir şekilde ulaşabilmekte, bu da girişimcilik riskini olumlu etkileyerek rekabetçi piyasaları genişletmektedir. Ayrıca, gelir düzeylerindeki artışla, tüketicilerin zevklerinde ortaya çıkan çeşitlilik küçük ve orta büyüklükteki işletmelere, üretimde çeşitlilik sağlayarak ayakta durabilme şansı verebilmektedir.³

Küreselleşme sürecinde, piyasa ekonomisinin ekonomik refahı artırma konusundaki işlevinin güven kazandığı görülmektedir. Eski Sovyetler düzeninin çökmesi bireysel özgürlüklerin ve demokratikleşme süreçlerinin kazandığı ivme

---

¹Fuat ERCAN, "Özgür Üniversite Forumu", Kalkınma(dan) Yapısal Uyuma, Küreselleşmeden Marjinalleşmeye Afrika, 04/1997, s.95.

²Emre KONGAR, "Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür", www.emre.kongar.org, (01.05.2001)

³Nejat ERK, Avrupa Birliği ve Küreselleşme, TDV Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi, Ek Uygulama Raporu, Ankara, 1999, s.109-127.

ile bütünleştğinde, özel girişimcilik faktörünün toplumsal değişmeye koşut olarak önem kazandığı görülmektedir.

Özel girişimciliğin artan önemi, kamu kesiminin küçülmesi ve kaynakların etkin kullanımıyla beraber gitmekte, sosyal devlet yaklaşımının refah ve işsizlik konularındaki işlevini özel girişimciliğin üstlenmeye çalıştığı görülmektedir. Bu süreçte devlete, kaynakların daha etkin kullanılacağı bir ortamı sağlama görevi verilmekte, devletin gücü eğitim, rekabet gücü yaratma, bireysel yaratıcılığı teşvik gibi alanlara kanalize edilmektedir.

Bu süreçte, ilginç ve kimi kez küreselleşme doğrultusuyla çelişen çeşitli olumsuzluklar da gözlenmektedir: Etnik (Mikro) milliyetçilik, terörizm, yabancı düşmanlığı artmakta, mafyalaşma güçlenmektedir. (Örneğin; dünya mafyasının 8,4 trilyon dolarlık sermayeyi kontrol ettiği tahmin ediliyor. Rus mafyasının ABD' ne legal yollardan 300 milyar dolar, illegal yollardan da 250 milyar dolar transfer ettiği tahmin ediliyor.). Yolsuzluk ve rüşvet haksız rekabet yaratmaktadır.

Gene sürecin olumsuz yanlarından biri olarak ülke içi ve ülkeler arası dengesizlikler artmaktadır.⁴ “Örneğin; dünyanın en zengin 200 kişinin (112'si ABD'li) sahip olduğu servet, dünyanın en yoksul 2,5 milyar kişinin toplam gelirinden fazladır. Dünyanın en zengin 3 ABD'lisinin servetlerinin toplamı dünyanın en yoksul 48 ülkesinin GSYİH'den fazladır. 1997-1999 yılları arasında dünyada gerçekleşen üretim artışının %58' i ABD' ye aittir.

- Her yıl 38 milyon insan açlıktan ölmektedir. 800 milyon insan da kronik yetersiz beslenme hastalıklarıyla uğraşmaktadır.
- ABD'de yıllık kozmetik ürün ve parfümeri harcamaları 32 milyar \$'ı aşmaktadır. Aynı konuda AB'deki rakam 28 milyar \$'dır. Oysa tüm dünyada açlığı yenmeye yetecek fon bu harcamaların 1/5'i kadardır.
- New-York kentinin elektrik tüketimi, tüm Afrika'nın kinin yarısından fazladır. Küreselleşmenin dünya ölçeğinde yarattığı eşitsizlikte, artan sermaye trafiği belli yörelerde yoğunlaşmıştır. Bazı bölgeler gelişmeden dışlanmıştır. Uluslararası ölçekte mali ve üretken sermaye ile ticari sermayeyi kontrol eden çok uluslu şirketler emeğin ucuz ve örgütsüz, yada uzman-tam uzman olduğu alanlara kaymaktadır. Dışlama olgusu, küreselleşmenin homojen olmadığını göstermektedir.

Örneğin;

- ABD, Avrupa Birliği (AB) ve Japonya dünya üretiminin %86'sına sahiptir. Gene bu üç bölge uluslar arası ticaretin %82'sini kontrol etmektedir. Bu rakam, en yoksul 48 ülke için sadece %1'dir.

---

⁴Zafer ERTÜRK, “Küresel Görünüş 2000 Raporu”, www.antimai.org, 01.05.2001

- Dünyanın en yoksul 83 ülkesi son 7 yılda dış borç ana paralarının 5 katı kadar faiz ödemişlerdir.
- Küreselleşme, uluslararası siyasette ABD'nin dünya jandarmalığı olarak algılanmasına karşın, bu ülkede 45 milyon insan sokaklarda yaşamaktadır.

Şu da var ki, küreselleşme ile ilgili oluşumlar ABD' yi de etkileyen, onu da aşabilecek gelişmeler olarak gözlenmektedir.

3. EKONOMİK KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI VE YÖNLERİ

Ekonomik anlamda küreselleşme 2 boyut arz ediyor: Dünya çapında küreselleşme ve bölgesel birleşmeler.

3.1. DÜNYA ÇAPINDA KÜRESELLEŞME

Bu tip küreselleşme 3 yönde gelişmektedir: Üretimde küreselleşme, mali (finansal) küreselleşme ve ticarete küreselleşme.

3.1.1. Üretimde Küreselleşme

Çağımızın önemli bir olgusu üretimin dünyanın çeşitli köşelerinde yapılarak yayılmasıdır. Bu olgu, çok uluslu şirketlerin doğrudan ve ortak yatırımları olarak göze çarpıyor. 1950'lerde başlayan çok uluslu üretim tarzı 1980'lerden sonra, özellikle de, 1990'lardan sonra hızla gelişmiştir. Dünyada 40,000'i aşkın çok uluslu şirket, 270,000 yavru firma var. Bu firmalar önceleri yatırımlarını gelişmiş ülkelerde yoğunlaştırmıştır. (Örneğin; 1995 yılında, 1994 yılına göre doğrudan yabancı sermaye yatırımı %46 artmıştır. 1995 rakamı 325 milyar \$ idi. Bunun 216 milyar \$'ı gelişmiş ülkelere yapılmıştır. Küresel sermaye yatırımlarının yarısı 5 ülkeye gitmektedir. OECD ülkeleri bu akımın %70'ini çekmektedir.) Son dönemlerde ise gelişmekte olan ülkelere bu tür yatırımların hızla artmakta olduğu görülüyor. Bu ülkeler geniş bir piyasa oluşturma özelliğine sahipler. Asya'da ulaştırma ve enerji yatırımları ortaya çıkıyor. Yeni teknolojiler yeni yatırım olanakları sunuyor, ve yatırım ne sadece ulusal, ne de sadece uluslar arası nitelik taşıyor. Tüm piyasaları dikkate alan rasyonel kararlar yatırımlara temel oluşturmaktadır. Şu da var ki, küreselleşmede yerli ve yabancı büyük sermayenin özellikle çok uluslu şirketlerin üstün konumu bulunmaktadır. Nitekim bu alandaki çabaları yansıtan çok taraflı yatırım sözleşmesi (MAİ) bunu açıkça gösteriyor. Önce Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) içinde ele alınacak bu anlaşma, ABD tarafından OECD içinde 29 ülke arasında tartışmaya açılmış ve süreç 1990'ların sonlarında başlatılmıştır. Bu anlaşmanın (ki sermayenin anayasası olarak nitelendiriliyor)⁵

---

⁵İzzettin ÖNDER, "MAİ Sermayenin Anayasasıdır", www.membres.tripod.com, (01.05.2001)

ulusal devleti sanılanın aksine (hiç olmazsa bu alanda) güçlendirdiği görülüyor. Anlaşma, devleti çok uluslu şirketler çıkarlarını gözetmeye memur ediyor adeta. Sürecin dışında kalmak isteyenler sermaye ve teknoloji izolasyonuna tabi tutulmaktadır. Gelişme yolundaki ülkeler tek başına teknoloji üretmedikleri ve ileri boyutta sermaye biriktirecek güce de sahip olmadıkları için, mevcut koşullardan lehlerine kazanç sağlayabilecek seçenekleri değerlendirmekten başka da pek bir şey yapamıyorlar. Bunu yaparken de stratejilerinde ulus devletin süreceğini dikkate almak zorunda kalarak koşullara uyum göstermeye çalışıyorlar. MAİ’ de çok uluslu şirketlerin çeşitli haklar istediği görülüyor:

- Üstün vatandaş ilkesine göre, çok uluslu şirketlerin kilit görevlileri yerli ülkeye serbestçe girip çıkabilecektir.
- Ulusal sermaye ilkesine göre, çok uluslu şirketler sermayesi ulusal sermayeye tanınacak tüm avantajlara sahip olacaktır. Ulusal sermayeye ayrıcalık tanınmayacaktır.
- En fazla tercihli ülke ilkesine göre de, çok uluslu şirketler sermayesi kendisi dışındaki çok uluslu sermayeye karşı kendini koruyup güvenceye almakta, diğer uluslar arası sermayeye tanınan haklar aynen kendisine de tanınmaktadır.

Bu hususların işleyebilmesi için de çok uluslu şirketler “demokrasi” ve “şeffaflık” istemektedir. Gene MAİ’ye göre, çok uluslu şirketler haksız rekabet iddiasıyla yerel hükümetten tazminat talep edebilecektir. Bir başka nokta, çok uluslu şirketler özelleştirmede yerli-yabancı sermaye ayrımı istememektedir. Ayrıca, çok uluslu şirketler, devlet kararları nedeniyle kârı düşmüşse, devletten tazminat talep edebilecektir. Bütün bunların dışında, MAİ yi imzalayan her ülke, hukuk sisteminde uluslar arası sermaye çıkarlarıyla çelişen hükümleri kaldıracaktır. 5 yıl geçmeden anlaşmayı imzalayan ülke anlaşmadan çıkamayacak, çıkmak istese ve isteği kabul edilse bile bu, 15 sene sonra olabilecektir. Bir başka nokta da, MAİ hükümlerinin geriye doğru da işlemesidir.

Sonuçta, dev boyutta biriken sermaye ulusal sınırlardan daha rahat girmeye çalışıyor, ulusal devlet sınırları korunuyor, ama çok uluslu şirketler kârına dokunulmuyor, maliyet doğduğunda ise bu, ulusal devlete yükleniyor. Kimileri bu durumu çağdaş sömürgecilik olarak tanımlıyor. Eskinin zorla açılan pazarları (Japonya örneği) şimdi böyle açılıyor deniyor. Kimileri ise, bu ortamın ulusal çıkarlarla uzlaştırılarak değerlendirilmesi gerektiğini söylüyor, çünkü, bu gidiş kaçınılmaz olarak sürecektir, deniyor. Ama gelişmiş ülkelerin de şikayetleri var. Onlar da ucuz emek ile rekabetin ücret eşitsizlikleri ve işsizlik doğurduğundan yakınıyorlar.

3.1.2. Mali Küreselleşme

Dünya çapında ekonomik küreselleşmenin bir diğer alanı da mali (finansal) küreselleşmedir. Bu eğilim 1980'lerden sonra gelişmiştir. Serbestleşme ve kuralsızlaştırma (deregülasyon) ilkeleri çerçevesinde mali sermaye sınırlardan serbestçe girmeye ve çıkmaya başlamıştır. Gelişme yolundaki ülkelere yıllık net özel sermaye akımları 1970'lerde 10 milyar \$ iken 1990 ların ortasında 100 milyar \$'ı aşmıştır. Son 20 yılda üretim için harcanan her 1 \$'a karşılık 78 \$ spekülasyon olarak kullanılmaktadır. Para piyasalarında yılda 1,8 trilyon \$ alınıp satılıyor.⁶ Bankacılık, iletişim ve habercilik alanındaki gelişmelerle fonların bir ülkeden diğerine geçişi çok kolaylaşmıştır. Tüm uluslararası mali piyasalar adeta birleşmiştir. Böylece faiz ve kur değişimleri olduğunda ya da bu yönde beklentiler olduğunda, büyük çaplı fon hareketleri anında gerçekleşmektedir. Bu tür kısa süreli fonlara "sıcak para" denmektedir.

Bu eğilim, yatırımcı açısından dar piyasaların dışına çıkarak fonunu değerlendirme olanağı tanımakta, fon talepçileri de uygun koşullarla tüm dünyadan fon sağlayabilmektedir. Teorik açıdan mali fonların en uygun dağılımı böylece sağlanmaktadır. Bu da dünya kaynaklarının kullanımında artan etkinlik demektir.⁷

Ancak, bu fonların ani hareketleri krize varan sorunlar doğurabilmektedir. Gerçekte döviz ve bütçe açığı olan ülkelerin, yüksek reel faiz politikaları izleyerek bu tür fonlarla geçici olarak rahatlamalarının bedeli bazen ağır olabilmektedir. Bu tür mali krizler son yıllarda dünyada artış göstermiştir. Ancak bu krizlerde istikrarsız ekonomilerin ve irrasyonel yönetimlerin sorumluluğu da unutulmamalıdır.

3.1.3. Dünya Ticaretinde Küreselleşme

Konuya geçmeden önce, özellikle Gümrük Vergilerinin üzerinde kısaca durmakta yarar vardır. Çünkü bunlar ticaretin serbestleşmesinde önemli yer tutmaktadır. Gümrük vergileri yabancı malların ülke sınırlarından girişi sırasında alınan vergilerdir. (İstisnai olarak ihracata da uygulanabilir. İhraç malında tekelleci üstünlüğün olması durumunda ya da içeride o malın kıtlığını yaratmamak için). Gümrük Vergilerinin başlıca amaçları devlete vergi geliri sağlamak ve ülke sanayilerini dış rekabete karşı korumaktır. Vergi ya fiziksel birimler üzerinden veya değer üzerinden alınır. Gümrük Vergileri, üzerine vergi konan malla ilgili olarak bir takım etkiler yaratacağı gibi ekonominin tümü açısından da bir takım etkiler yaratabilir.⁸

---

⁶Zafer ERTÜRK, a.g.e.

⁷Halil SEYİDOĞLU, *Uluslar arası İktisat*, İstanbul, 2001, s.585.

⁸Halil SEYİDOĞLU, a.g.e, ss.130-156.

Vergilenen Malla İlgili Olarak Ortaya Çıkan Etkiler :

İthal malının vergi yoluyla iç piyasaya intikal edecek fiyatlarının yükseltilmesi, o malın yerli üreticilerini dış rekabete karşı koruyarak iç üretimin artışını teşvik eder. Ancak bu durum ülke ekonomisi açısından kaynak savurganlığı anlamına gelebilir. Çünkü yerli üretim artacak ama maliyet rakip ülkelerdekinden fazla olacaktır. Böylece, bu korumanın ülke ekonomisine yüklediği fazladan bir maliyet sözkonusu olacaktır. Bununla beraber, bu şekilde korumacı politika izleyen ülke az gelişmiş bir ülke ise, sanayi dallarını yeni oluşturmakta olan bir ülke ise, izlenen bu yol zamanla üretimin artması, işçilerin işi yaparak öğrenmesi, gelişmiş üretim yöntemlerinin de uygulanmasıyla, ileride maliyetlerin düşmesi sonucunu getirebilir. Bu sayede ekonomik kalkınma amacına uygun hareket edilmiş olur. Kaldı ki, özellikle savunma ile ilgili sanayilerin kurulmasında dış koruma şarttır. “Savunma, zenginlikten önemlidir”.

- Gümrük Vergileri yabancı malı pahalılaştırarak o malın ülkedeki tüketiminin azalmasına da yol açar. İthalatın azalması tüketici refahı açısından bir kayıp anlamına gelecektir.
- Gümrük Vergileri devletin vergi gelirine katkı sağlar. Gelir dağılımında da, tüketici kesiminden üretici kesimine gelir aktararak değişikliğe neden olur.

Gümrük Vergilerinin Genel Ekonomik Etkileri :

- Dış ödemeler bilançosu açıklarını azaltıcı etki doğurur. Ticaret ortağı ülkeler misillemeye bulunmamışsa, ithalatın düşmesiyle sağlanan döviz tasarrufu, ödemeler bilançosu açığını azaltmada olumlu etki yaratır.
- Korunan sanayilerdeki üretim artışı milli gelir ve çalışma düzeyinde artış anlamına gelecek, ülke zenginliğinin artmasıyla işsizliğin azalmasına katkıda bulunacaktır.
- Bir başka etki ülkenin dışarıya sattığı mallarla aldığı malların fiyatları arasındaki ilişkide lehte bir değişiklik yaratarak kazanç sağlanması şeklindeki etki olabilecektir.
- Diğer bir etki de, gelir dağılımında, ülkede sınırlı olarak var olan üretim faktörünün milli gelirden aldığı payı artırıcı etkidir. Diyelim, emeği bol sermayesi sınırlı bir ülke koruyucu politika izliyorsa Milli Gelirde (MG) sermayenin payı artmış, emeğinki azalış seyri izleyecektir. Tersine, sermayesi bol emeği sınırlı bir ülke koruyucu politika izliyorsa, emeğin MG’deki payı artacaktır. Bu yüzden, gelişmiş ülkelerde emek kesimi, az gelişmiş ülkelerde ise sermaye kesimi dışa karşı koruyuculuk ister.

- Gümrük Vergileri bazen varlıklı toplum kesimlerinin tükettiği lüks tüketim maddelerinin ithalini vergilendirip, geniş toplum kesimlerinin tükettiği zorunlu tüketim mallarının ihracını vergilendirerek yoksul toplum kesimlerini kollayıcı yönde de kullanılabilir.

İşte ticarete küreselleşme bu özelliklere sahip Gümrük Vergilerinin kaldırılmasını hedef olarak alıyor. Ticarete serbestlik aslında eski bir olgu. 1870'lerden 1914'lere kadar (I.Dünya Savaşına kadar) dünya ticareti bir serbestlik dönemi yaşamış, daha sonra bu süreç kesintiye uğramıştır. Özellikle 1929 büyük dünya bunalımından sonra ülkeler kendi iç pazarlarını korumaya çalışmış, Gümrük Vergisi uygulamaları artmış, gümrük savaşlarına dönen uygulamaların dünya ticaretini kısıtlayıcı etkileri II. Dünya Savaşı sonlarına kadar giderilememiştir.

II. Dünya Savaşı sonlarına doğru, 1944'te ABD'nin Bretton Woods kasabasında toplanan 44 ülke dünya ekonomisine yeni bir düzen vermişler, bu arada dünya ticaretinde serbestleşmeyi de hedefleri arasına almışlardır.

IMF ve Dünya Bankası da bu konferansla doğmuştur. Dünya sabit kur düzenini kuran konferansta ABD ve \$ çok ağırlıklı bir yer edinmiştir. Esasta Uluslar arası ödemeler düzenini sağlamakla görevli IMF sabit kur düzeni 1973'te çöktükten sonra, halen de süren esnek kur düzeninde de önemli ölçüde işlevini sürdürmüştür.

Örneğin günümüzde IMF dünya ekonomisinde istikrar ve büyüme ile ilgili isteklerde bulunmaktadır. Bu kuruluş, destek isteyen ülkelerden istikrarlı, tutarlı makro ekonomik politikalar istiyor, kapsamlı yapısal reform istiyor, iyi yönetim istiyor.

Dünya ticaretini asıl serbestleştirme çabaları Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması GATT'in (1947 de toplanıp) 1948'de faaliyete geçişiyle başlar. Ticarete küreselleşmenin geçmişi üretimde küreselleşme ve mali küreselleşmeden daha eskidir.

130 kadar imzacısı olan GATT gümrüklerin kademeli olarak indirilerek ve ilke olarak sanayi mallarında dünya serbest ticaretini sağlama amacına yönelmiştir. Bu amaçla 1948 ile 1994 yılları arasında 8 konferans düzenlenmiş, her konferans 2-3 yıl sürmüş, son konferans (Uruguay Raundu) 7 yıl kadar sürmüştür.

Uruguay toplantısında o zamana kadar bir sekreteryaya ile çalışan GATT bir örgüte kavuşmuş ve Ocak 1995'ten itibaren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne dönüşmüştür.⁹

---

⁹Halil SEYİDOĞLU, a.g.e., s.190

GATT dünya ticaretini üye ülkeler arasında yapılan çok yanlı tarife (Gümrük Vergisi) görüşmeleri yoluyla yürütüyordu. Görüşme tekniği “karşılıklı ödün” ilkesi idi. Buna göre, belli malların önemli ihracatçıları, ticarete buldukları ülkelere Gümrük Vergisi indirimleri talep ederler, onlar da karşılıklı olarak ödün verirler. Karşılıklı talep ve ödümlerle yaratılan pazarlık ortamında pek çok malla ilgili ticaret genişlemelerine dayalı anlaşmalar sağlanmıştır. Aslında pazarlıklar ABD ile AB ve Japonya arasında yapılmıyordu. Varılan anlaşmalar ise genel bir gümrük anlaşmasıyla tüm ülkelere yayılıyordu.

Karşılıklı ödün ilkesinde (1965’te yapılan bir değişiklik) son konferansa kadar (1986-1994 Uruguay Raundu) az gelişmiş ülkeler gümrük ödünü vermek zorunda değildiler. Ancak, 125 ülkenin imzaladığı Uruguay Raundundan sonra, AGÜ’ler de tarife indirimlerine katılmak zorunda kalmışlardır. Bu arada geçmişte tarife indirimlerinden AGÜ’ler pek yararlanamamışlardır. Çünkü ilgili sanayi ürünleri genellikle onların üretmediği ileri teknoloji ürünleridir. Bu ülkelerin ürettiği emek-yoğun sanayi dallarında gelişmiş ülkeler ödün vermek şöyle dursun, Gümrük Vergisi dışında bazı önlemlerle kendi piyasalarını korumuşlardır. (Tekstil, çelik, ayakkabı, gıda alanında).

Uruguay görüşmelerinde GATT 1947 sözleşmesinde değişiklikler yapılmış, serbestlik alanı tarım, hizmetler ve fikri mülkiyet hakları katılarak genişletilmiş, bir gözetim mekanizması da kurularak GATT 1994, DTÖ kapsamına alınmıştır.

DTÖ’ nün temel amaçları uluslararası ticareti geliştirmek, ticarete her türlü engeli kaldırmak gümrük vergileri varsa onları, gümrük dışı engeller varsa önce onları Gümrük Vergisine çevirerek indirmek sonra da kaldırmak şeklinde özetlenebilir. 1986-1994 arasındaki konferansta gelişmiş ülkelerin sanayi ürünleri ve tarımsal ürünler üzerindeki vergileri indirmeleri (AGÜ’lerin de daha düşük oranda olmak üzere indirmeleri) tarıma yönelik desteklerin de (AGÜ’lerde daha düşük oranda olmak üzere) indirilmesi kararlaştırılmıştır. İhracat sübvansiyonları da (AGÜ’lerde daha düşük oranda olmak üzere) indirilecektir. Tekstil ve giyimde kotalar (miktar sınırlamaları) Gümrük Vergisine dönüşecek ve zamanla indirilecektir. Sanayi ürünlerinde yabancı sermayenin yerel malzeme kullanma ve ihracat yapma zorunlulukları da zaman içinde kaldırılacaktır.¹⁰

Yapılan bu çalışmalar bu kararların dünya ticaretinde yılda 270 milyar \$’lık bir genişleme getireceğini gösteriyor. Bu genişlemeden gelişmiş ülkelerin daha çok yararlanacağı, gelişme yolundaki bazı ülkelerin de kazanç sağlayabileceği, ancak bazı AGÜ’lerin de kayba uğrayacağı söylenebilir.

Son düzenlemeler gerçekten de dünya ticaretinde önemli bir artışa işaret ediyor. 1980-1990 arası dünya üretimi % 3,3 (yıllık ortalama) artarken

¹⁰Halil SEYİDOĞLU, a.g.e., ss.197-200.

dünya ticareti % 4,4 büyümüş, 1990-2000 arasında ise % 3,3 yıllık ortalama üretim artışına karşın, ticaret yılda ortalama % 6,6 oranında genişlemiştir.

3.2. BÖLGESEL İKTİSADİ BİRLEŞMELER

Dünyadaki tek bir pazarda birleşme eğilimleri rekabetin ulusal olmaktan çıkararak uluslararasılaşması, ekonomik öncelikli bölgesel birleşmelere hız kazandırmıştır. Küreselleşme eğiliminin milliyetçilik ve bölgeselci akımlarla tersine dönebileceğini iddia edenler vardır. Bölgeselci (bloklaşma) eğiliminin halka halka, dalga dalga küreselleşmeye hız katacağını ileri sürenler de vardır.

Bölgeselleşme, blok içi ticarete serbestleşme artışı olarak düşünülebilir. Böylece, ülkelerin yalnız kalmak yerine bir entegrasyon içinde yer almaya yöneleceği söylenebilir. Ekonomik alanla, siyasi ve askeri alanın yakınlığı düşünülürse, bölgeselleşme hareketlerinin yeni askeri bloklaşmalara yol açabileceği de akla gelebilir. (Örneği Mavi Akım...)

Batı'nın dışında güçlenebilecek blokların varlığı Avrasya'da Batı'nın karşılık çıkarıcı politikalar izleyebileceği olasılığını da akla getiriyor. (etnik, dinsel, ekonomik, kültürel kimlik kaynaklı....).

Gene de, bölgesel birleşmeler içinde yer alan ülkelerin büyük kısmının aynı zamanda GATT (DTÖ) üyesi olduğu düşünülürse, bloklaşmanın küreselleşme ile zıtlık oluşturmayacağı da söylenebilir. Bugün ki görüntüsüyle bölgeselleşme sürecinde Türkiye'nin AB içinde, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) içinde; eski doğu bloku ülkelerinin AB içinde, Uzak-Doğu Güney Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinin buldukları yörelerde avantajlar sağlayacağı söylenebilir. Ama Orta Doğu ve Afrika ülkeleri bu süreçte pek avantajlı gözüküyor.

Bölgesel birleşmelerin çeşitli yoğunlukta şekilleri vardır:

Bölgesel yaklaşım, bir grup ülkenin aralarındaki ticareti serbestleştirerek ekonomik birlikler oluşturması şeklindeki hareketi ele alır.

En basitinden en kompleksine doğru bu tür iktisadi birleşme hareketlerinin şu şekillerde ortaya çıktığı görülür:¹¹

- *Tercihli Ticaret Anlaşmaları* : Üye ülkeler tek yanlı veya karşılıklı olarak belli mallarda gümrük vergilerini düşürürler. Böylece belli mallar serbest ticaret konusu olur.
- *Serbest Ticaret Bölgesi* : Bu tür birlikte üye ülkeler aralarındaki ticarete gümrük vergilerini ve diğer ticaret kısıtlayıcı engelleri kaldırır. Ancak her ülke birlik dışı ülkelere istediği gümrük tarifesini

---

¹¹Halil SEYİDOĞLU, a.g.e., ss.204-216.

uygulamakta serbesttir. Böylece mal ticareti birlik üyesi ülkeler arasında serbestleşir.

- *Gümrük Birliği* : Bu tür birlikte üye ülkeler kendi aralarındaki ticarete her türlü engeli kaldırdıkları gibi, birlik dışı ülkelere tek bir gümrük tarifesi uygularlar. Böylece malların serbest ticareti sağlamak ve yerli pazarlar dışarıya karşı aynı oranda korunmaktadır.
- *Ortak Pazar* : Gümrük Birliği ortamına ek olarak üretim faktörlerinin (iş gücü ve sermayenin) birlik içinde serbestçe dolaşımı sağlanmaktadır.
- *İktisadi Birlik* : Bu en ileri birleşme şeklinde, Ortak Pazar ortamı yanında ekonomik ve mali politikaların eş güdümü sağlanarak uluslararası organlarca yürütülmesi söz konusu olmaktadır. Parasal birlik sağlanarak tek para uygulamasına geçilmektedir. Ortak ekonomik ve mali politikalarla siyasal bütünleşme yolu açılmaktadır. AB bunun başarılı bir örneğidir. Gerçekten, 1950'lerde Fransa ve Almanya'nın başlattığı süreç 1968'de Gümrük Birliği'ni, 1993'te tek pazarı gerçekleştirmiştir ve Maastrich anlaşması ile siyasal birliğin temeli atılmıştır. Yapılan açıklamalardan, iktisadi birleşmeler içinde Gümrük Birliği şeklindeki birlikteliğin siyasal entegrasyona geçişte önemli bir adım oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu konu üzerinde önemle durmakta yarar vardır.

Gümrük Birlikleri ve Etkileri :

Gümrük Birliği iki tür etki yaratmaktadır; bunlar, statik etkiler ve dinamik etkilerdir.

Statik Etkiler : Birliğin oluşmasıyla ortaya çıkan anlık etkileri ifade eder. Üye ülkelerin aralarındaki ticaretin her türlü sınırlamadan arındırılması, özellikle de gümrük vergilerinin kaldırılması, birlik üyesi ülkelerin dış ticaret hacmini genişletecek, malı en ucuza ve kaliteli üreten ülkenin önünde geniş bir pazar olanağı varolacak ve bunun getireceği büyük çaplı üretimin doğuracağı ek avantajlar söz konusu olacaktır. (Daha düşük maliyetli daha ileri teknoloji üreten). Gümrük birliğinin bölge içi ticareti artırması, bazen bölge dışı ile olan ticaretin olumsuz etkilenmesi pahasına olabilir. Bu tür ticareti saptırıcı etki, ticaret yaratıcı etkiyi aşarsa dünya refahı açısından olumsuz sonuçlar doğar. Bu durumda yüksek maliyetle üretim yapan birlik içi ülkeler (ortak gümrük tarifesi nedeniyle dış dünyada daha ucuza üreten ülke mallarını daha pahalı kılarak birliğe girişini engellediklerinden) dünya kaynaklarında savurganlığa yol açar. Gümrük birliklerinin refahı artırma yönündeki katkıları etkileyen çeşitli faktörler vardır:

- Düşük maliyetle üretim yapan ülkeler birliğe girerse olumsuz etki söz konusu olmaz.
- Ortak gümrük tarifesi düşük tutularak olumsuz etkilerin doğması önlenir.
- Coğrafi alan geniş olmadıkça taşıma giderlerinin olumsuz etki yaratması önlenir.
- Birleşme öncesi, ülkelerin ekonomik yapılarının birbirini tamamlar nitelikte olması, birleşmenin yararlarını azaltır. Ekonomiler rekabetçi ise birleşmeden doğan yararlar artar. Gümrük vergileri kalkınca geniş çaplı üretim düşük maliyetli üreticilerin eline geçecek, bu da ülkelerin refahını olumlu etkileyecektir. Öte yandan farklı gelişme düzeyinde olan ülkelerin gümrük birliği içinde yer alarak serbest ticarete girişmeleri, daha düşük gelişme düzeyindeki ülkelerin sanayilerinin gelişmiş ülke sanayilerinin rekabetine dayanamamaları sonucunu getirebilir. Bu da zengin ülkelerin daha da zenginleşmesine, fakir olanların ise daha da fakirleşmesine yol açar.

Dinamik Etkiler : Asıl önemli olan dinamik etkilerdir. Bunlar zaman içinde ortaya çıkar ve sürer. Birleşme sonucu birleşen ülkelerin ekonomik yapılarında değişiklikler olur, üretim güçleri artar, sahip olunan zenginliklerle daha fazla zenginlik yaratmaya ilişkin gelişmeler olur. Bu etkiler özetle şöyle sıralanabilir:

- *Dış Rekabetin Artması* : Gümrük vergileri v.b. önlemlerle korunan ekonomilerde tekelci eğilimi yüksek ve verimsiz işletmeler ortaya çıkar. Gümrük Birliği ile dış rekabet zorlaması, verimli işletmelerin dışındakileri tasfiye eder.
- *Büyük Ölçekli Üretim Ekonomileri* : Piyasanın genişlemesi ileri üretim teknolojisi uygulanmasına zemin hazırlayarak maliyeti düşürür, kaliteyi yükseltir. Daha nitelikli elemanların çalışması da böylece sağlanır.
- *Dışsal Ekonomiler* : Hızla gelişen sanayi dallarının ihtiyaç duyduğu elemanları yetiştirecek eğitim kurumları doğar. Bu da maliyetleri düşürür, bilgi üretim ve birikimini hızlandırır. Gelişen sanayi dallarının ihtiyaç duyduğu ham madde, yarı mamulü üreten branşlarda da benzer gelişmeler yaşanır ve bu da maliyetleri düşürür, kaliteyi yükseltir.
- *Teknolojik İlerleme* : Gümrük Birliği şeklindeki bir birleşme ülkelerin teknolojik gelişme hızlarına ivme kazandırır. Geniş piyasa ve büyük çaplı üretim ileri teknoloji ithalini uyarmak yanında, firmaları yeterli teknoloji üretmeye de sevk eder, AR-GE çabalarını yoğunlaştırır.
- *Yabancı Sermaye Girişi* : Gümrük birliklerinin milli geliri yükseltmesi yerli yatırımları uyarması yanında, yabancı sermayenin de girişi

sonucunu getirebilir. Yapılan sınırlı araştırmalara göre, Avrupa' da Gümrük Birliği'ne geçişin net olumlu statik etkisi (6'lara) 10 milyar ECU dolayında olmuştur. Bu, 1960 yılı AB gelirinin % 2'si kadardır. Dinamik etkilerin, 6'lar döneminde 4 milyar ECU, 9'lar döneminde 22,2 milyar ECU olduğu hesaplanmıştır. Ticaret hadleri kazancı ise ortalama büyüme hızına % 0,3 ile % 0,9 arası bir katkı sağlayacak büyüklükte gerçekleşmiştir.

Coğrafi bölge temeline bağlı olmayan birleşmeler de vardır: Siyasal, ideolojik, dinsel, ırk ve savunma esaslarına dayalı birleşmeler de olduğu gibi (OECD, Arap Birliği, Arap Ortak Pazarı, İslam Konferansı Örgütü.... gibi)

Bölgesel birleşmeler sonucu oluşmakta olan bloklaşma eğiliminin blokların dışına karşı koruyuculuğu artırmaları durumunda uluslar arası ticaret bundan olumsuz etkilenecektir. Gerçekte bu blokların birbirlerine karşı izleyeceği politikalar dünya ticaretinin ne yönde gelişeceğini de belirleyecektir. Bu bloklar arasında AB, NAFTA, APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği), EAI (Amerika Kıtası Girişimi), ASEAN (Güneydoğu Asya Ulusları Birliği) ve her kıtada pek çok diğer entegrasyon hareketleri yer almaktadır.

4. KÜRESELLEŞME VE DÜNYA EKONOMİSİ

Önümüzdeki 10-20 yılda dünya çok değişecektir. Yaşamın her yönü değişecektir. Çeşitli senaryolar içinde beklentilere kısaca değinelim.¹²

Yüksek performans varsayımı altında 2020 yılında 129 lkeli OECD (bir Batı dünyası klub olarak düşünülebilir) bugünden çok daha müreffeh durumda olacak ama g dengesi onun dışına kayacaktır. Bugün % 40 olan OECD dışı dünya geliri % 60'ın üzerine çıkacaktır. in dünyanın en büyük ekonomisi olacak, in, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Endonezya dünya gelirinin 1/3'ne hükmedecektir. OECD lkeleri yılda ortalama % 3 büyürken, OECD dışındaki dünya % 6,5 dolayında byyebilecektir.

Geleceğin gelişmiş lkeleri Asya-Pasifik'ten çıkacaktır. Avrasya da önemlidir. Ama Afrika kıtası marjinalleşecektir. Ortadoğunun geleceği pek parlak değildir. Gelişmiş ülkelerde yoğunlaşan sermaye gelişmekte olan ülkelere kaymaktadır. ncelik kar marjı yüksek hizmet sektörlerinde (1987'deki 10 milyar \$'dan, 1993'te 56,3 milyar \$'a, 1995 te 10,3 milyar \$'a) gözükmektedir.

Hızlı nüfus artışı gelecekte sorun olacaktır. 1350 yılına kadar, dünya nüfusunun ikiye katlanması için 1400 yıl gerekirken, bu rakam giderek 300 yıla, 140 yıla, 88 yıla, günümüzde de 30-35 yıla dşmştir.

---

¹²Dnya Ekonomisindeki Temel Eğilimler, www.tusiad.org/turkish_rapor/, (01.05.2001).

Petrolde rekabet artıyor, Kafkaslar enerjide önem kazanıyor, su kaynaklarının denetiminin çatışma çıkarabileceğinden bahsediliyor. Türkiye'ye gelince, ülkemizin stratejik konumu ve iç dinamikleriyle küreselleşmeden yarar sağlayacak ülkeler arasında olacağı söylenmektedir. Uluslararası mal, hizmet ve enerji bağlarının denetim noktasında bulunması, bizim için önemli bir avantaj sağlamaktadır.

5. KÜRESELLEŞMEYE DOKTRİNER BAKIŞ

Küreselleşmede, sermayenin dünya ölçüsünde belirleyici bir rol oynadığı görülüyor. Kalkınma sorunu açısından, ithal ikameci sanayileşmeden ihracata yönelik sanayileşme anlayışına geçişten bahsedilebilir. Ancak bu 2 stratejiyi birbirinin rakibi olarak görmemek gerekir. Onları kapitalizmin gelişme sürecinde geç yola çıkanların geçtikleri birbirini izleyen 2 aşama olarak düşünmek yanlış olmaz. Dolayısıyla, dışa yönelik, ihracata yönelik, Pazar yönelimli yapısal uyum politikaları, ithal ikameli gelişmenin hazırladığı kapitalist ilişkiler alt yapısının üstüne oturmaktadır. Bu yol gelişmiş ülkelerin de vaktiyle geçtiği bir yoldur. Yerel sermaye uluslararasılaşmakta, uluslararası sermayenin uluslararasılaşma düzeyi artmaktadır. Yani kapitalizm tarihsel doğrultusunu izlemektedir.

Bu ortamda siyasi açıdan liberalizm, ideolojik yönden de Neoklasik iktisat güç kazanmaktadır. Liberal iktisadın mono iktisat anlayışı hatırlanacak olursa, tüm ekonomiler için aynı ekonomik analiz geçerli olacaktır ve piyasa kılavuzlu gidişte işbölümü toplumsal zenginliği artıracaktır.¹³ Küreselleşme kavramı bu düşünceyle güçlenmekte, fakir ülkelerin dünya ekonomisi ile bütünleşecek politikalarla zenginleşecekleri ileri sürülmektedir. Tabii, farklı gelişme düzeylerinde ülkelerin birlikteliklerinden daha gelişmiş ülkelerin büyük ölçüde kazançlı çıkacakları gerçeği ortada durmaktadır.

Öte yandan, sanayi devrimi sonrası işçilerin makineye yönelen öfkesine rağmen gelişmenin insanlığı bugünün ileri düzeyine taşıdığını söyleyenler, küreselleşmeye karşı çıkanların da bu gidişin sonunda insanlığın yeni ufuklara taşınacağına tanık olacaklarını ifade etmektedir.

Bizce, kuralsızlaştırma ve liberalleşmeden güç alan küreselleşme, yeni düzenlemelere ve uluslar arası düzeyde yönlendirme ve müdahale mekanizmalarına muhtaç görünmektedir. Bunlar olmaksızın süercin devamı dünyanın önemli refah kazançlarına karşın ciddi bedeller de ödeyebileceğine işaret etmektedir. 1930'larda ehlileşerek sosyal refah devletine ulaşan kapitalizmin, küreselleşme düzeninde pek çok ülke açısından vahşi kapitalizm benzeri sakıncalar yarattığı görülüyor. Bunların nasıl giderilebileceği sorusu henüz yanıtızsızdır.

---

¹³Fuat ERCAN, a.g.e., s.94.

KAYNAKÇA

- AKSOY Müfit, Uluslararası Stratejiler, www.5mdergi.com, 01.05.2001
- ERCAN Fuat, Kalkınmadan Yapısal Uyuma, Küreselleşmeden Marjinalleşmeye Afrika, Özgür Üniversite Forumu, 1997.
- ERK Nejat, Avrupa Birliği ve Küreselleşme, TDV, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Ek Uygulama Raporu, Ankara, 1999.
- ERTÜRK Zafer, Küresel Görünüş 2000 Raporu, www.antimai.org, 01.05.2001
- GÜVENÇ Nazım, Küreselleşme ve Türkiye, www.eylem.com, 01.05.2001
- HACALOĞLU Algan, Uluslararası Tahkim, www.5mdergi.com, 01.05.2001
- KONGAR Emre, Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür, www.emre.kongar.org/makaleler, 01.05.2001
- ÖNDER İzzettin, MAİ Sermayenin Anayasasıdır, www.members.tripod.com, 01.05.2001
- SEYİDOĞLU Halil, Uluslararası İktisat, İstanbul, 2001
- ÜLSEVER Cüneyt, Küreselleşmeyi Doğru Okuyalım, 21.Yüzyıl Genç Vizyon, Sayı 1, Haziran 2000.
- , Dünya Ekonomisindeki Temel Eğilimler, www.tusiad.org/turkish rapor, 01.05.2001
- , Jeo-Ekonomi, Sayı 2-3, Yaz/Sonbahar 2000.
- , Türkiye ve Dünya: 2010-2020 Küresel Bir Aktörün Doğuşu, www.mfa.gov.tr, 01.05.2001